

IV. ФІЗИЧНА ХІМІЯ

УДК 546.27

DOI: 10.5281/zenodo.3551746

В. В. Бугаєнко

v.v.buhaenko@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-4072-8739

Р. Ю. Єрошов**ВЗАЄМОДІЯ АЛЮМІНІЮ З ФЛУОРВМІСНИМИ СОЛЬОВИМИ РОЗПЛАВАМИ****Бугаєнко В. В., Єрошов Р. Ю. Взаємодія алюмінію з флуорвмісними сольовими розплавами.** – Природничі науки. – 2019. – **16**: 79–83.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Досліджена взаємодія твердого алюмінію з сольовими розплавами системи $\text{KAlF}_4\text{-KBF}_4\text{-KCl}$ в інтервалі температур ($^{\circ}\text{C}$) $470\div 600$. У результаті металотермічної реакції отримано порошок бору чорно-коричневого кольору з дисперсністю частинок $0,1\div 0,01$ мм. Відмічено зростання кількості продукту взаємодії при збільшенні температури, вмісту калій тетрафлуороборату в розплаві та питомої поверхні зразків алюмінію.

Ключові слова: сольовий розплав, алюміній, бор, калій тетрафлуороалюмінат, калій тетрафлуороборат.

Bugaenko V. V., Eroshov R. Yu. Interaction of aluminum with fluorine-containing salt melts. – *Prirodniči nauki*. – 2019. – **16**: 79–83.

Sumy State Pedagogical University named after A. S Makarenko

The interaction of solid aluminum with salt melt systems of the $\text{KAlF}_4\text{-KBF}_4\text{-KCl}$ system in the temperature interval ($^{\circ}\text{C}$) $470\div 600$ was studied. As a result of the metallothermic reaction, a boron powder of black-brown color with particle size distribution of $0.1\div 0.01$ mm was obtained. An increase in the amount of interaction product with increasing temperature, content of potassium tetrafluoroborate in the melt and the specific surface of aluminum samples was noted.

Key words: saline melt, aluminum, boron, potassium tetrafluoroaluminate, potassium tetrafluoroborate.

Постановка проблеми.

Суміші порошків алюмінію і бору, їх сплавів та бориди алюмінію мають широке застосування в порошковій металургії, при виготовленні бор-армованих алюмінієвих матричних композитів та покращення структури і властивостей алюмінієвих сплавів. Особлива увага приділяється технологіям синтезу дибориду алюмінію, як матеріалу що використовується у авіаційній і космічній галузях.

Умовно всі відомі методи отримання лігатури Al–B можна розділити на такі групи:

- порошкова металургія;
- пряме сплавлення алюмінію з чистим бором або боридами (безпосередня взаємодія металу з бором за зовнішнього нагрівання (спікання),

сплавлення), зокрема ініційована дією зовнішнього джерела тепла на реакційну суміш з подальшим розігріванням її внаслідок виділення теплоти екзотермічної реакції (самопоширюваний високотемпературний синтез);

- алюмінотермічне відновлення борвмісних сполук;
- отримання боридів з наступним розчиненням їх в алюмінії (високотемпературний синтез, гальванічний спосіб, карботермічне відновлення та ін.) [3, 6, 8–11].

Промислові сплави Al–B отримують хімічною взаємодією розплаву KBF_4 з розплавленим металевим алюмінієм [8, 11]. Бор відновлюється алюмінієм з фторидної солі і розподіляється нерівномірно в об'ємі розплавленого металу у вигляді боридів алюмінію AlB_2 і AlB_{12} .

Відомі методи засновані на алюмотермічному відновленні борного ангідриду. Цей процес забезпечує в основному отримання збагаченої бором сполуки додекабориду $\alpha\text{-AlB}_{12}$. Оскільки оксид бору належить до важко-відновлюваних, а оксид алюмінію, що утворюється, має високу температуру плавлення, тривалий час досягти задовільних технологічних показників не вдавалося. Навіть за нагрівання шихти до 1273-1773K утворюється шлакоподібна маса, вилучення бориду з якої є дуже трудомістким процесом [4, 5].

Існуючі методи не є досконалими у зв'язку з екстремальними умовами процесів (високі температури, виділення отруйних речовин, ускладнення при введенні компонентів до рідкого алюмінію та неоднорідність отриманих сумішей алюмінію з бором і боридами внаслідок суттєвої різниці в густині речовин). В літературі обмаль інформації про взаємодію твердого алюмінію з сольовими розплавами які містять борвмісні сполуки.

Представляє інтерес дослідити гетерогенні процеси твердого алюмінію з борвмісними сольовими розплавами при яких можливе кероване регулювання співвідношення Al:B, незалежно від того бор буде в чистому вигляді чи у вигляді сполук алюмінію. Таке регулювання перспективне для використання сумішей і сплавів Al–B в порошковій металургії та при синтезі композиційних матеріалів з особливими властивостями (твердість, термостійкість, питома вага).

Дослідження нових способів отримання боридів алюмінію є актуальним завданням. Пошук оптимальних умов отримання сплавів Al–B продовжується і в наш час, що свідчить про невирішеність цієї проблеми.

Метою роботи є з'ясування умов взаємодії алюмінію з борвмісними компонентами в сольовому розплаві.

Виклад основного матеріалу. Представляє інтерес пошук способу отримання алюмоборних сплавів та синтезу боридів алюмінію в середовищі

йонних розплавів. Таким середовищем може бути розплав, що містить речовину здатну взаємодіяти з алюмінієм з утворенням боридів алюмінію. Серед умов при яких може відбуватися синтез боридів важливими є температура середовища, концентрація реагентів, тривалість процесу та поверхня у випадку гетерогенного процесу.

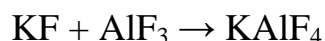
Як середовище для металотермічної реакції нами було обрано потрійну сольову систему $\text{KAlF}_4\text{-KBF}_4\text{-KCl}$, діаграма плавкості якої було досліджена співробітниками кафедри хімії СумДПУ імені А.С. Макаренка [1]. Вибір реакційного середовища ґрунтується на таких міркуваннях:

- калій тетрафлуороборат – борвмісна речовина, як комплексна сполука, більш термічно стійкій у сольовій суміші (де вистачає лігандів);
- введенням KCl і KAlF_4 знижуємо температуру плавлення йонного розплаву і тим самим розширюємо інтервал температур для дослідження;
- KAlF_4 – речовина, що утворюється за літературними даними, при взаємодії алюмінію з калій тетрафлуороборатом, тобто не забруднює реактор сторонніми речовинами;
- згідно поверхні ліквідус обраної потрійної системи є можливість взяти для дослідів розплави з різним співвідношенням KAlF_4 і KBF_4 при майже однаковій температурі плавлення сольових сумішей.

Для проведення дослідів була задіяна піч-термостат шахтного типу з регулюванням температури в межах $\pm 10^\circ\text{C}$. Піч-термостат має ніхромовий нагрівач. Діаметр печі ~ 40 см, при цьому діаметр робочої зони ~ 5 см.

Для контролю температури застосовували платина-платинородієву термопару і пірометр ОВЕН ТМР 200.

Солі KBF_4 (ч.), KCl (х.ч.), AlF_3 (ч.д.а.), використовували для приготування сольових сумішей після попереднього висушування і витримки у муфельній печі при температурі 400°C . KF (ч.д.а.) висушували при тривалій витримці (кілька діб) у вакуумній шафі при температурі 150°C з подальшим прожарюванням у муфельній печі. Калій тетрафлуороалюмінат синтезували за реакцією:

при температурі $650\div 850^\circ\text{C}$ у платиновому посуді. Температури плавлення вихідних солей для приготування сольової суміші складалі: KBF_4 – 570°C , KCl – 772°C , KAlF_4 – 575°C .

Для дослідів використовували алюміній електротехнічного призначення у вигляді дроту з різним діаметром, який був нарізаний довжиною відповідно 1 см. і діаметром 1 мм, та довжиною 2 см. та діаметром 1,5 мм. Для першого дослідіу питома поверхня алюмінію складає $1,57\text{ см}^2/\text{г}$, для другого дослідіу $2,36$

см²/г. Взаємодію алюмінієвих зразків з розплавленою сольовою сумішшю здійснювали у корундових тиглях об'ємом 60 см³. Наважка сольової суміші у кожному досліді складала 30 г.

З метою запобігання втрат твердих продуктів хімічної взаємодії, які в процесі хімічної реакції відокремилися від дротинок алюмінію застосовували ситечко з нержавіючої сталі.

Згідно термодинамічного прогнозу за величинами вільної енергії, ентальпії та ентропії (при стандартних умовах) можливі реакції за двома рівняннями:

Під час організації експерименту було проведено 9 дослідів в яких варіювали склад сольової суміші (вміст KBF₄), температуру процесу, тривалість взаємодії та питому поверхню зразків алюмінію. Умови експерименту та результати представлені в таблиці 1.

Для ідентифікації продуктів взаємодії було використано рентгено-фазовий аналіз (метод порошків), який був зроблений на апараті ДРОН 3М. Результати рентгено-фазового аналізу було опрацьовано програмою March та було виявлено калій тетрафлуороалюмінат як продукт взаємодії. Порошок чорно-коричневого кольору отриманий в кожному з дослідів виявився рентгеноаморфним. Методом пікнометрії було визначено густину нашої речовини яка склала 2,30 грам на см³, що відповідає густині бору 2,34 грам на см³ за довідниковими даними [2].

Таблиця 1

Умови та результати дослідів

№ досліду	Склад сольової суміші, мол.%			Температура, °С	Питома поверхня зразків алюмінію, см ² /г	Тривалість досліду, хв	Маса відмитого порошку, г
	KCl	KBF ₄	KAlF ₄				
1	15,3	58	26,7	480	1,57	5	0,120
2	15,3	58	26,7	480	1,57	10	0,245
3	15,3	58	26,7	480	1,57	20	0,329
4	15,3	58	26,7	480	2,36	10	0,476
5	15,3	58	26,7	480	2,36	20	0,780
6	15,3	75	9,7	500	1,57	10	0,476
7	15,3	75	9,7	500	1,57	20	1,286
8	15,3	75	9,7	500	2,36	20	1,359
9	28,8	71,2	–	600	1,57	30	0,986

Таким чином, на відміну від даних відомих з літературних джерел [8, 11] при взаємодії калій тетрафлуороборату з рідким алюмінієм при температурах $750\div 950^{\circ}\text{C}$ утворюється AlB_2 , в наших дослідах при взаємодії твердого алюмінію з сольовим розплавом відбувається хімічна взаємодія за рівнянням (1). Тобто результатом хімічної взаємодії є отримання порошку бору та зростання в сольовому розплаві вмісту калій тетрафлуороалюмінату.

Висновок. Встановлено, що металевий алюміній у твердому стані хімічно взаємодіє з сольовим розплавом в інтервалі температур $480\text{--}600^{\circ}\text{C}$ при різному вмістові калій тетрафлуороборату у суміші. Кількість утвореного продукту взаємодії зростає у порівняних умовах при збільшенні вмісту калій тетрафлуороборату, підвищенні температури процесу, часу витримки металевого алюмінію в сольовому розплаві та збільшенні питомої поверхні зразків алюмінію. В проведених нами дослідах утворюється продукт хімічної взаємодії – порошок бору з дисперсністю $0,1 \div 0,01$ мм. чорно-коричневого кольору, густиною $2,3$ грам на см^3 за рівнянням (1). Питання гетерогенної взаємодії твердого алюмінію з борвмісними йонними розплавами потребує додаткових кінетичних досліджень при температурах наближених до температури плавлення алюмінію (652°C).

Список використаних джерел

1. Бугаєнко В. В., Мартинюк О. О. Низькоплавкі флуоровмісні розчинники оксиду алюмінію // Природничі науки: Збірник наукових праць. 2013. Вип. 10. С. 138–143.
2. Волков А. И., Жарский И. М. Большой химический справочник. Мн.: Современная школа, 2005. 608 с.
3. Малишев В. В. Високотемпературна електрохімія та електроосадження металів IV–VIA груп і їх сполук в іонних розплавах. К.: Університет «Україна», 2004. 326 с.
4. Самсонов Г. В., Серебрякова Т. Н., Неронов В. А. Бориды. М.: Атомиздат, 1975. 356 с.
5. Серебрякова Т. И., Неронов В. А., Пешев П. Д. Високотемпературные бориды. М.: Металлургия, Челябин. отд-е, 1991. 367 с.
6. Lai J., Zhang Z., Chen X.-G. The thermal stability of mechanical properties of Al–B₄C composites alloyed with Sc and Zr at elevated temperatures // Materials Science and Engineering. 2012. Vol. 532. P. 462–470.
7. Lin Y., Li Q., Fan Sh. Self-catalytic growth of aluminium borate nanowires // Chem. Phys. Letters. 2003. 375, № 5–6. P. 632–635.
8. Lovering D. G. Molten salt technology. New York: Plenum Press, 1982. 530 p.
9. Pat. 5531425 USA. Apparatus for continuously preparing castable metal matrix composite material / M. D. Skibo, D. M. Schuster, R. S. Bruski : Alcan Aluminum Corporation ; filing 07.02.1994 ; publ. 02.07.1996.
10. Pat. 6602314 USA. Aluminum composite material having neutron-absorbing ability / Y. Sakaguchi, T. Saida, K. Murakami, K. Shibue, N. Tokizane, T. Takahashi : Mitsubishi Heavy Industries, Ltd ; filing 27.07.2000 ; publ. 05.08.2003.
11. Wang X. The formation of AlB_2 in an Al–B master alloy // J. Alloys and Compounds. 2005. 403. P. 283–287.